

POLJSKA SLOVENISTIKA V OKVIRU POLJSKO-SLOVENSKIH STIKOV

Poljsko-slovenski stiki so bili izraz obojestranskega zanimanja za jezik, književnost in kulturo; od 19. stol. naprej se na Slovenskem začne nepretrgano prevajanje iz poljske književnosti, po ustanovitvi ljubljanske univerze pa tudi sistematično zanimanje za jezikovna, zgodovinska in umetnostnozgodovinska vprašanja. Z ustanovitvijo jezikovnih lektoratov na slovenskih in poljskih univerzah so se poglobile medsebojne vezi, nastali so učbeniki, priročniki, znanstvene razprave.

Polish-Slovene contacts have been an expression of mutual interest in language, literature and culture. From the 19th c. on in Slovenia there has been a continuous tradition of translation of Polish literature; after the University of Ljubljana was established, matters of language, history and art history have been received systematic attention. The establishment of language-teacher exchanges at Slovene and Polish universities served to deepen the mutual ties and textbooks, handbooks and scholarly studies appeared.

Po obdobju razcveta Karantanije je slovenski narod izgubil državo in neodvisnost že v 9. stoletju, ko je podlegel pritisku germanskih Frankov. Sistematično raznarodovani Slovenci so postopoma podlegali germanizaciji, vendar niso nikoli izgubili svojega jezika in zavesti, da pripadajo k drugi kulturi.

Prebujanje narodne zavesti in identitete, ki je bilo povezano z narodnim prepovedom, je z leti postajalo vse bolj organizirano. Sčasoma so se vse jasneje izkristalizirali glavni družbeni, kulturni in politični tokovi, ki so natančneje izoblikovali svoje programe in cilje narodnega gibanja. Slovenski narod, ki je bil notranje nepovezan in že stoletja razdeljen med močnejše sosedje, tako da sta ga nenehoma ogrožala nemški in italijanski nacionalizem, je skušal najti pomoč in podporo pri drugih slovanskih narodih. Zlasti v 19. stoletju je bila priljubljena ideja zveze vseh Slovanov, še posebej pa tistih, ki so živeli na področju habsburške monarhije. Zavest o pripadnosti k slovanski skupnosti je dajala Slovencem občutek upanja in notranje moči spričo ogroženosti, ki jo je povzročal neslovenski nacionalizem.

Stiki med Poljaki in Slovenci imajo večstoletno tradicijo. Obsegali so različna področja družbenopolitičnega življenja in sčasoma postajali vse intenzivnejši.

Čeprav so Poljaki izgubili samostojnost, se slovenski tisk zanje ni nehal zanimati. Novice, Slovenija, Narodne novine, Ljubljanski časnik, Slovenski rodoljub, Danica, Naprej, Slovenec, Triglav, Slovenski narod, Slovenski gospodar, Primorec, Soča in drugi časopisi so pozorno sledili dogodkom iz poljskih dežel, ki so bile razdeljene med različne gospodarje. V poročilih so poudarjali tiste pobude, ki so se ujemale s prizadevanjem slovenskih rodoljubov, da bi našli svoje mesto v Evropi. Slovencem so bili Poljaki zgled. Stališča, ki so jih zavzemali v predstavniških organih na Dunaju, in sklepi, ki so jih sprejeli, so jim pomenili pomemben argument v razpravah o nadaljnji politiki in oblikovanju narodnega programa. Na zglede poljskih rešitev so se sklicevali v boju za enakopravnost slovenskega jezika. Solidarni so bili z narodnim bojem Poljakov, zlasti proti germanskim pritiskom. Ti stiki so podrobneje obdelani v monografijah Ljubomira Durkovića-Jakšića Jugoslovensko-poljska saradnja 1772–

1840 (Novi Sad, 1971) in Antonija Cetnarowicza Słoweński ruch narodowy i jego stosunek do spraw polskich 1848–1879 (Krakov, 1989, tipkopis, 248 str.).

Poljake so prav tako zanimale racionalna družbenopolitična stališča Slovencev. O njih so poročali ugledni krakovski, lvovski in celo poznanjski časopisi *Czas*, *Kraj*, *Gazeta Narodowa*, *Dziennik Lwowski* in *Dziennik Poznański*.

Tudi prevajalsko delo je imelo pomemben vpliv v oblikovanju slovenske narodne zavesti in pripadnosti k slovanski kulturi, ki je v svetu zavzemala pomembno mesto. Prve poskuse prevajanja iz poljščine v slovenščino lahko zasledimo že v 18. stoletju. Martin Kuralt je prevedel odlomek iz spevoigre *Krakowiacy i Górale* (Krakovčani in Gorjanci) W. Bogusławskiego, 1837. leta pa je bil v Ljubljani objavljen Mickiewiczev sonet *Rezygnacja* v prevodu Franceta Prešerna.¹ V drugi polovici 19. stoletja je poljska književnost postala priljubljena med slovenskimi bralci in je začela v veliki meri vplivati na slovensko kulturno zavest. V 20. stoletju pa je zanimanje zanjo še naraslo. Prevajalsko delo postane sistematično in načrtno in obsega najpomembnejše ustvarjalce poljske književnosti od J. Kochanowskega, A. Mickiewicza, C. K. Norwida, W. Reymonta in H. Sienkiewicza do W. Gombrowicza, C. Miłosza, T. Różewicza, B. Brylla in drugih njihovih sodobnikov. Ljubljanska Univerza je v okviru lektorata poljskega jezika vzgojila precejšnje število sposobnih prevajalcev, ki odlično obvladajo poljski jezik in približujejo Slovincem poljsko leposlovje in strokovno literaturo.²

Slovenska književnost je po zaslugi Ele in Vojeslava Moleta (prevodi Cankarja, Ketteja, Murna in Župančiča) in B. Grabowskega (prevod Sonetnega venca) postala na Poljskem bolj znana v obdobju med vojnama. Druga svetovna vojna je prekinila delo krakovskega Studium Słowiańskie, zbirališča tistih slavistov, ki so se zanimali za slovenski jezik, literaturo in kulturo. Šele po vojni je bila s precejšnjim trudom obnovljena poljska slovenistika. Pomembno vlogo pri razširjanju slovensko-poljskih stikov je imel lektorat slovenskega jezika na študijskih smereh jugoslavistike v treh pomembnih slavističnih središčih, v Krakovu, Varšavi in Katovicah. Lektorji slovenskega jezika (zlasti T. Pretnar in K. Šalamun-Biedrzycka) in številni poljski slovenisti so prevedli vrsto najpomembnejših del slovenske književnosti.³

Prvi resni znanstveni stiki med Slovenci in Poljaki so bili vzpostavljeni na začetku 19. stoletja. Pri tem je bilo zelo pomembno poznanstvo mladega slovenskega študenta J. Kopitarja z J. M. Ossolińskim. Njegova pomoč in priporočila so Kopitarju omogočila, da se je 1810. leta zaposlil v cesarski knjižnici na Dunaju, kjer se je lahko posvetil znanstvenemu delu in pozneje postal mentor mnogih pobud, ki so bile za južne Slovane osnovnega pomena. Med Kopitarjevimi sodelavci je bilo tudi nekaj

¹Prim. T. PRETNAR, *Pierwszy przekład na język słoweński w świetle procesu historycznoliterackiego*, *Slavia Praga*, 3/4, 340–348.

²O tem piše B. OSTROMAČKA-FRĄCZAK, *Czterdziestolecie lektoratu języka polskiego w Lublanie na tle kontaktów polsko-słoweńskich*, *Poradnik Językowy* (Varšava; Lodź), št. 7, 518–523 ter Rozka Štefan i jej lublańscy uczniowie, *Poradnik Językowy* (Varšava; Lodź, 1985), št. 6, 382–383.

³Popolna slovenistična bibliografija, delo A. Borowiec-Fiuto in M. Pavičiča, je pripravljena za tisk.

uglednih poljskih znanstvenikov: leksikograf B. S. Linde, jezikoslovec J. S. Bandkie in zgodovinar A. Grabowski.

Mnogo pomembnih Poljakov je začasno prebivalo na ozemlju, na katerem so živeli Slovenci. V Gradcu se je skupina interniranih vstajnikov (Władysław in Tadeusz Ostrowski, general Jan Skrzynecki, J. Tyszkiewicz in drugi) srečala z ilirskim gibanjem, ki je bilo takrat modno med akademsko mladino. V Ljubljani je M. Bobrowski (poznejši slavist na univerzi v Vilnu) preučeval spomenike slovanskega slovstva. V Mariboru, Ljubljani in Celovcu je pomembni poljski slavist A. Kucharski spoznal slovenski jezik in književnost in se pri tem spoprijateljil s Kopitarjem, U. Jarnikom in Dajnkom. Med rezijanskimi Slovenci je bival J. Baudoin de Courtenay in podrobno obdelal njihovo narečje.⁴ Od 1837. leta sta kot izgnanca živela v Ljubljani E. Korytko in B. Horodyński. V E. Korytku je vzbudila zanimanje slovenska etnografija, njegova dejavnost pa je podoživila ljubljansko intelektualno življenje. Navdušenje nad slovensko kulturo, jezikom in književnostjo je pustilo trajno sled v znanstvenem delu teh ljudi. Prav oni so ustvarili podlago rednemu študiju slovenistike v prerojeni Poljski.

V letih 1822–1827 je v Lvovu učil M. Čop, najprej na liceju, pozneje pa na Univerzi Jana Kazimierza. Člani Polske Akademije Umiejętności so bili F. Miklošič, J. Murko, J. Kos in F. Ramovš.⁵ Ko sta oba naroda dobila samostojnost, po kateri sta tako dolgo hrepenela, in ko je bila v Ljubljani ustanovljena univerza, je sodelovanje med Poljaki in Slovenci dobilo nove razsežnosti.

V Krakovu so K. Nitsch, J. Rozwadowski in J. Łos dali pobudo za ustanovitev slavističnega oddelka Jagelonske univerze, imenovanega Studium Słowiańskie. Na njem je delovalo mnogo znanih profesorjev iz Poljske in tujine, med drugimi so v Krakov povabili V. Moleta, ki je tu (z izjemo vojnih let) prebival od 1925. leta do upokojitve, in se trajno umestil v poljsko kulturo in znanost, hkrati pa bil pomemben zastopnik slovenskih in jugoslovanskih interesov. S prijatelji je ustanovil poljsko-jugoslovansko društvo, na koncu tridesetih let pa je bil direktor slavističnega oddelka. Dejavnost Studium Słowiańskie je bila pedagoška, znanstvena in propagatorska. Imelo je lastno založbo, ki je izdajala serijo znanstvenih razprav o jezikih, književnostih in kulturi Slovanov in razpolagalo s štipendijami za tuje študente. Prvi slovenski štipendisti so bili Anton Slodnjak, Tine Debeljak in Rozka Štefan, po vojni pa Breda Pogorelec, Helena Menaše in Uroš Kraigher.

Ljubljanska univerza je kmalu po ustanovitvi 1919. leta postala najpomembnejše središče slovenskega duhovnega življenja. Na njej se je zbralo veliko pomembnih znanstvenikov, med katerimi sta bila tudi R. Nahtigal in F. Ramovš, ki so razvijali dobre odnose s poljskimi akademskimi središči in med svojimi študenti vzbujali zanimanje za polonistiko.

Začetek 2. svetovne vojne je prekinil obetavno sodelovanje.

Druga svetovna vojna je temeljito spremenila življenje v Evropi, zlasti v deželah t. i. srednje Evrope in dela Balkana. Povojne spremembe mej so premaknile poljska

⁴Prim. J. BAUDOIN DE COURTENAY, *Opyt fonetiki rezjanskih govorov* (Varšava, 1875).

⁵Referat o njihovih stikih s PAU je pripravil prof. dr. S. Urbańczyk, Słoweńcy – członkowie Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie.

kulturno-znanstvena središča, v katerih se razvijajo smeri nekdanjega jugoslavističnega študija: Jagelonska univerza, Univerza v Varšavi in Šlezijaška univerza v Katovicah. Na njih potekajo tudi najintenzivnejše znanstvene raziskave srbskega in hrvaškega ter slovenskega in makedonskega jezika z njihovimi književnostmi.

Najstarejše slavistično in slovenistično središče je Krakov, kjer so Jagelonska univerza, Polska Akademia Umijętnosci in Polska Akademia nauk. (Približen prevod imen obeh akademij je Poljska akademija znanosti in umetnosti za prvo in Poljska akademija znanosti za drugo.) Na krakovski slavistiki od leta 1962 poučuje slovenščino lektor, ki ga pošlje ljubljanska univerza. Tu so delovali tako pomembni slovenski slavisti kot Martina Orožen, Tone Pretnar, Franc Drolc in Katarina Šalamun-Biedrzycka, ki so za seboj pustili veliko polonističnih in slovenističnih del. V dolgoletni tradiciji krakovsko-slovenskih stikov ter v sijajni znanstveni in družabni atmosferi na krakovski slavistiki gre iskati vzroke, da prav iz tega središča izhaja večina poljskih slovenistov.

V Krakovu obsega slovenistična dejavnost področja jezika, književnosti, zgodovine in umetnostne zgodovine.

Najintenzivnejša so bila raziskovanja slovenske književnosti, o katerih je 1984. leta v Slavistični reviji podrobneje poročala A. Borowiec-Fiuto.⁶ Na začetku so bila bolj informativno-popularizatorska, pozneje pa so dobila značaj znanstvenih analiz. V petdesetih letih sta o slovenski književnosti pisala T. S. Grabowski in V. Molè, v šestdesetih letih pa se je te problematike lotila vrsta krakovskih slavistov: M. Bobrownicka, W. Kot, F. Drolc, K. Šalamun-Biedrzycka, T. Pretnar, J. Groo-Kozak, J. Kornhauser, A. Naumow, M. Dąbrowska-Partyka, K. Wozniak, A. Pakulanka, W. Medyńska, E. Swizewska, J. Sławińska in Z. Kawecka. Tematika njihovih raziskav je bila zelo raznovrstna in se je nanašala predvsem na problematiko slovenske moderne, ekspresionizma in avantgarde šestdesetih let ter drame in sodobne proze, še posebej pa poezije. Redkejšje je bilo zanimanje za starejšo književnost.

Na področju jezikoslovja so najštevilnejše konfrontativne razprave T. Z. Orłó, W. Borysia, B. Oczkowie in W. Smoczyńskiego.⁷ Osnove opisne slovnice in dialektologije slovenskega jezika je poljskemu bralcu približal F. Sławski v knjigah *Pregled słowiańskich języków in njihovih značilnosti* (Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich) ter *Oris dialektologije južnoslovanskih jezikov* (Zarys dialektologii języków południowosłowiańskich). To sta bila osnovna učbenika poljskih študentov slavistike. Problematiki slovenskega jezika je posvetila nekaj člankov B. Oczkowie, portrete pomembnih slovenskih jezikoslovcev pa je predstavil S. Urbańczyk v Slovarju jezikoslovnega izrazja (*Słownik terminologii językoznawczej*).⁸

Zgodovino kulture in umetnosti je dolga leta predstavljal V. Molè, katerega številna dela na to temo so temeljnega pomena. Zdaj je v tisku obširna monografija A. Cetnarowicza o zgodovini slovenskega narodnega gibanja in stikih, ki ga je imelo z

⁶Prim. A. BOROWIEC-FIUTO, Povojna književno-zgodovinska slovenistika na Poljskem, *Slavistična revija* 1984/2, 115–122.

⁷Prim. bibliografijo, ki sta jo pripravila A. Borowiec-Fiuto in M. Pavičič.

⁸Prim. Z. GOŁĄB, A. HEINZ, K. POLAŃSKI, *Słownik terminologii językoznawczej* (Varšava, 1968).

dogajanjem na Poljskem.⁹

V Varšavi trenutno ni močnega slovenističnega središča. Po veliki znanstveni in pedagoški dejavnosti J. Magnuszewskega in H. Orzechowske je v osemdesetih letih prišlo do zatona varšavske slovenistike. Vzrok gre iskati v tem, da v Varšavi nihče ne poučuje slovenskega jezika.

Zelo pomembno vlogo pri posredovanju slovenske književnosti širšemu krogu bralcev ima J. Pomorska z literarnokritičnimi prispevki in prevodi, ki jih največkrat objavlja v reviji *Literatura na Swiecie*. J. Magnuszewski je napisal uvod v antologijo slovenske poezije, ki je izšla 1973. leta v serijo Biblioteka narodowa, J. Wierzbicki pa je 1980. leta v *Literaturi na swiecie* objavil članek *Ekspressionizem v Jugoslaviji*.¹⁰

Predstavnici varšavskega slovenističnega jezikoslovja sta H. Orzechowska in B. Kryzan-Stanojević.

Med poljskimi slavistkami je najmlajša šlezajska, ki je nastala leta 1973. Na njej zavzema slovenistika pomembno mesto v pedagoški in znanstveni dejavnosti.

Literarno vedo zastopa Z. Darasz, avtor znane monografije *Od moderne k ekspresionizmu (s podnaslovom O spremembah književne zavesti v Sloveniji)*,¹¹ številnih člankov o slovenski moderni in obdobju po njej, delih Levstika, O. Župančiča, Voduška, S. Kosovela in P. Kozaka ter osebnih in stvarnih gesel za Enciklopedični priročnik založbe PWN (*Przewodnik encyklopedyczny PWN*), katerega urednica je H. Janaszek-Ivaničkowe in je že v pripravi za tisk. V razpravi *Sto let slovenske književnosti in književnostne kritike*¹² je dal Darasz pregled najpomembnejših pojavov v slovenskem literarnem življenju med letoma 1885 in 1985. Urszula Kowalska se z zornega kota kulturologije ukvarja z deli I. Cankarja, V. Zupana in C. Kosmača.

Na področju jezikoslovja sta v Šleziji nastali dve monografiji E. Tokarza o sodobnem knjižnem jeziku in (v sodelovanju s T. Pretnarjem) prvi poljski učbenik slovenskega jezika. W. Kryzia, A. Grybosiowa in E. Tokarz so objavili tudi vrsto člankov o slovenskem književnem jeziku.

Prav tako ne smemo pozabiti na slovenistična dela lodžskega in poznanjskega središča. M. Piechal je napisal predgovor k izboru poezije F. Prešerna ter naredil izbor za Antologijo slovenske poezije in jo tudi uredil.

Sedanja lektorica poljskega jezika v Ljubljani B. Ostromečka piše v sodelovanju s T. Pretnarjem slovensko-poljski slovar. V Poznanju se A. Stankiewicz ukvarja s slovensko književnostjo iz obdobja moderne oziroma simbolizma.

Naposled bi rad opozoril na nekaj najpomembnejših pojavov, ki so pripomogli k sistematičnemu razvoju poljske slovenistike. To so bili:

1. organizacijske pobude K. Nitscha in F. Ramovša po letu 1919, ki so privedle do ustanove Studium Słowiańskie v Krakovu;

⁹A. CETNAROWICZ, *Słoweński ruch narodowy i jego stosunek do spraw polskich 1848–1879* (Krakov, 1991).

¹⁰Vroclav, Ossolineum 1982, ter Ljubljana, Slovenska matica 1985.

¹¹Z. DARASZ, *Sto lat literatury słoweńskiej (1885–1985)*, *Pamiętnik Słowiański* 36/37, 261–281, ter *Sto lat słoweńskiej krytyki literackiej (1885–1985)*, prav tam, 289–298.

¹²*Antologia poezji słoweńskiej*, izbral in uredil M. Piechal, spremna beseda J. Magnuszewski (Vroclav; Ossolineum), XLIV, II. serija, 117.

2. odprtje lektorata slovenskega jezika na Jagelonski univerzi leta 1962 in odlična tradicija njegove dejavnosti, ki ni omejena samo na poučevanje jezika;
3. dejavnost Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture, ki poljskim slavistom vsako leto omogoča stik s slovenskim jezikom in kulturo;
4. redno nastajanje znanstvenih del, povezano s cikličnim simpozijem Obdobja in
5. velika naklonjenost in prijazna pomoč znanstvenih in drugih delavcev ljubljanskega Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

STRESZCZENIE

Kontakty pomiędzy kulturą słoweńską i polską mają kilkusetletnią tradycję. Począwszy od 19. wieku słoweńskie czasopisma wykazywały nieustające zainteresowanie polskim życiem społecznym i kulturalnym; w poszukiwaniu własnej tożsamości Słoweńcy wzorowali się na Polakach, co potwierdzają również przekłady z literatury polskiej. Poczynając od pierwszego przekładu fragmentu śpiewogry *Krakowiacy i Górale* autorstwa Kuralta z okresu Oświecenia tłumaczy się literaturę polską nieprzerwanie, coraz bardziej systematycznie i planowo. Literaturę słoweńską natomiast w okresie międzywojennym zaprezentowali polskim czytelnikom Ela i Vojeslav Molè w przekładach modernistów słoweńskich oraz Grabowski tłumaczący Prešerna. Ogniskiem słowenistyki w Polsce stało się Studium Słowiańskie, którego prace przerwała wojna. Naukowe kontakty między Słoweńcami i Polakami zaczynają się na początku wieku XIX za przyczyną Kopitara w Wiedniu. Pośredniczył on w nawiązywaniu kontaktów między Polakami, przybywającymi do Słowenii w celu przeprowadzenia badań naukowych. Stworzyli oni podstawy systematycznych studiów słowenistycznych w odrodzonej Polsce (Bobrowski, Kucharski, Korytko, Baudoin de Courtenay). Podobną wartość mają kontakty Słoweńców z polskimi środowiskami intelektualnymi (Čop, Miklošič, Murko, Kos, Ramovš). Wraz z ustanowieniem Uniwersytetu w Lublanie i Wydziału Slawistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim kontakty te uzyskały nowy wymiar, rozwinęły się w działalność naukową i pedagogiczną. Przerwana podczas drugiej wojny światowej owocna współpraca kontynuowana była po wojnie. Utworzono lektoraty języka słoweńskiego w Krakowie, Warszawie i Katowicach, w Lublanie natomiast ustanowiono lektorat języka polskiego. Od tego czasu wyspecjalizowało się w dziedzinie języka, literatury i historii wielu młodych naukowców.